

(перехід кисню з води у атмосферу при надлишковому насиченні поверхневого шару води). Ці процеси інтенсифікуються при турбулентному перемішуванні водних мас і впливі вітру на водну поверхню. Надлишкове насичення кисню може спричинитися за рахунок фотосинтетичної діяльності мікрободоростей і вищих водних рослин. Недостатня насиченість свідчить про несприятливі умови для його інвазії, зменшення інтенсивності процесів фотосинтезу і значні витрати кисню на деструкцію органічної речовини. Вміст кисню у водних системах визначається декількома пов'язаними між собою процесами, що формують додатну і від'ємну частину кисневого балансу, кожна з яких містить внутрішньо- (деструкція органічної речовини, процеси дихання) і зовнішньо - водойменні (річковий стік, підземний стік) процеси [5].

Аналіз кисневого режиму по гідрологічних постах р. Рось - м. Біла Церква та р. Рось - м. Корсунь-Шевченківський засвідчив про наступне. Середні річні концентрації кисню у воді по зазначених пунктах становили 8-10 мг/дм<sup>3</sup>, що відповідає приблизно 90% насичення в залежності від температури води. Мінімальні концентрації спостерігалися в Білоцерківському і Корсунь-Шевченківському водосховищах в літній період і становили відповідно 5,3 і 2,6 мг/дм<sup>3</sup> (44 і 28 % насичення). Але випадки таких низьких концентрацій були одиничними і не носили системного характеру. Починаючи з 2005 р. в теплий період року ситуація з вмістом кисню в районі Корсунь-Шевченківського водосховища почала різко погіршуватися. Концентрація кисню в районі питного водозабору м. Корсунь-Шевченківський знижувалася до 2-3 мг/дм<sup>3</sup> і менше, що нижче рівня гранично допустимих концентрацій для об'єктів питного водопостачання (4 мг/дм<sup>3</sup>).

Незважаючи на значні антропогенні перетворення, у басейні Росі все ще наявні максимально наближені до природних ділянки річок. Для деяких з них спостерігається значне в порівнянні з іншими біологічне різноманіття. Попри це, на думку окремих сучасників і мешканців регіону [1], ситуація з річкою вийшла з-під контролю: сьогодні Рось потерпає від екологічних проблем. Греблі, водосховища, збудовані вздовж усієї Росі, значно збільшили площу випаровування. Водовідбори, особливо величезний водовід на Умань, стрімко знизили швидкість течії води. Усе це призвело до застою води в Росі, збіднення її на кисень. Порушена природна екосистема.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бабій П. О., Вишневецький В. І., Шевчук С. А. Річка Рось та її використання. — К.: Інтерпрес ЛТД, 2016. — 128 с.
2. Гідроекологічний стан басейну р. Рось / В. К. Хільчевський, С. М. Курило, С. С. Дубняк та ін. / за ред. В. К. Хільчевського. — К.: Ніка-Центр, 2009. — 116 с.
3. Морозова А.А. Оценка формирования гидрохимического режима р.Рось и р.Роська // Гідрологія, гідрохімія і гідро екологія. —2005. —Т.8. —С.41-45.
4. Паламарчук М. М., Закорчевна Н. Б. Водний фонд України: Довідниковий посібник. — К.: Ніка-Центр, 2001. — 392 с.
5. Романенко В.Д. Основы гидроэкологии. —К.: Генеза, 2004. -664с.

## **СЕКЦІЯ №8 – СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ, ЕКОЛОГО-ЕТИЧНІ І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ, КУЛЬТУРІ Й ВИХОВАННІ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ. ПРАВНИЧІ АСПЕКТИ ПРИРОДОКОРИСТАННЯ. ПАРТНЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, БІЗНЕСУ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ВИРІШЕННІ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ.**

**УДК 373.5.06(4)(043.5)**

**В. Є. Балтремус**, к. пед. наук, викладач кафедри українознавства  
*Вінницький національний медичний університет*

### **ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ДЕМОКРАТИЧНИХ ШКОЛАХ ЄВРОПИ**

*В статті розглядаються демократичні школи, їх характеристики та ключові відмінності від традиційних закладів освіти. Аналізуються передумови створення демократичних шкіл, історичні обставини, які цьому передували. Розглядається роль закладів освіти даного типу в формуванні екологічної свідомості учнів*

**Ключові слова:** демократичні школи, історія демократичних шкіл, екологічна освіта в демократичних школах.

Розвинені країни Європи завжди прагнули привести свої освітні системи у відповідність до нових реалій сьогодення. Ще на межі 70-х років XIX ст. розпочалося кардинальне переосмислення та якісне оновлення принципів побудови та діяльності освітніх систем цих країн та модернізація форм взаємодії із соціальним довкіллям.

Серед важливих змін в європейській освіті того періоду слід виділити відхід від формалізму та академізму у добір змісту базових знань, наголос на формуванні практичних навичок та вмінь, необхідних учням

для життя й діяльності в сучасному суспільстві [1]. Загальним напрямом цього поступу стало посилення тенденції гуманізації та демократизації загальних засад функціонування освіти. Водночас відбувалося збагачення, урізноманітнення організаційних і методичних форм навчання та виховання.

Об'єктивним результатом такого пошуку стало, зокрема, виникнення на початку ХХ-го ст. демократичних шкіл – сучасних закладів освіти, альтернативних традиційним. Суспільне життя західноєвропейських країн у цей період проходило на тлі активного розвитку ринкових відносин, які були означені процесами монополізації, структурної перебудови промисловості та, як наслідок, стрімким соціальним розшаруванням населення. До якісної освіти, яка відкривала шлях до університетів, а пізніше до престижної роботи, мали доступ лише представники привілейованих класів, а для інших верств населення пропонувалось короткотермінове навчання професійно-технічного спрямування. Невисокий професійний рівень викладання в освітніх закладах загального типу, незадовільні умови організації навчального процесу, неналежний матеріально-технічний стан – все це зумовило виникнення руху за перегляд підходів до функціонування освіти та ініціювало пошук ефективніших, а, головне, загальнодоступних моделей з орієнтацією на виявлення талантів та розвиток особистості учня незалежно від його соціальної приналежності. Йдеться про так звану реформаторську педагогіку, або нове (вільне) виховання як альтернативу педагогічному традиціоналізму, що стало теоретичним підґрунтям для виникнення демократичних шкіл [2; 3].

На сьогоднішній день у світі налічується декілька сотень демократичних шкіл, які успішно працюють в більше, ніж 30 країнах світу [3]. З метою здійснення ефективної соціалізації, кількість учнів в таких школах, порівняно з традиційними, значно зменшена. Це пов'язано також з тим, що вчитель в демократичних школах виступає консультантом, працюючи з групами по 3-5 учнів або індивідуально.

Ключовими характеристиками демократичних шкіл є такі:

- 1) особистісно орієнтований навчально-виховний процес:
  - а) вільний вибір учнями навчальних дисциплін, необов'язкове відвідування уроків;
  - б) можливість навчатись у власному темпі за індивідуальним графіком;
  - в) дружнє освітнє середовище, створення позитивного психологічного клімату;
  - г) акцентуація поточного самооцінювання успіхів учнів, яке розглядається як ефективний інструмент мотивації учнів до розвитку та навчання;
  - д) застосування інноваційних форм та методів навчання й виховання;
  - ж) можливість самоствердження (робота творчих майстерень, шкільного театру).
- 2) демократичне управління:
  - а) колегіальний стиль управління школою;
  - б) існування органів учнівського самоврядування, які визначають концептуальні принципи роботи школи;
  - в) рівні права учнів щодо участі у прийнятті рішень;
  - г) консультативна роль учителя;
- 3) співпраця всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, вчителів, батьків:
  - а) участь батьків у шкільному самоврядуванні;
  - б) залучення батьків до позакласної роботи;
  - в) навчання батьків [2; 3].

Важливо зазначити, що в демократичних школах приділяється значна увага екологічній освіті учнів і формування у них екологічної свідомості. Екологічна свідомість розглядається міжнародною спільнотою як обов'язкова характеристика особистості, а базовим інструментом її формування у школах є зміст освіти.

Принципами особистісно орієнтованого змісту навчально-виховного процесу у європейських демократичних школах є такі: 1) учень є центром змісту освіти; 2) зміст освіти орієнтовано на цілісний розвиток учня; 3) зміст освіти задовольняє потреби учня в процесі його розвитку; 4) зміст освіти є гнучким; 5) учні беруть участь у встановленні темпу, порядку та змісту навчання; 6) процес навчання ґрунтується на наступності, взаємопов'язаності та структурованості тем; 7) зміст освіти є екологізованим; 8) зміст освіти є практико-орієнтованим; 9) зміст освіти є багатовимірним [3].

Зміст екологічної освіти в демократичних школах структурувався поетапно протягом всієї історії існування цього виду навчальних закладів. Як правило, екологічна освіта учнів цих шкіл здійснюється комплексно, за допомогою різних дисциплін природничого циклу, таких як біологія, екологія, хімія, географія. Оскільки в демократичних школах велика увага приділяється позакласній роботі, екологічне виховання органічно влітається у роботу творчих майстерень з метою пояснення учням доцільності раціонального використання природних ресурсів, електроенергії, сільськогосподарських та промислових продуктів.

Загалом, екологічна освіта учнів демократичних шкіл включає в себе:

- вивчення законів природи, її балансу, взаємозв'язок та взаємозалежність екосистем;
- вивчення можливих негативних наслідків життєдіяльності людини та виробництва як для природи, так і для людей;
- навчання учнів способам мінімізації негативного впливу господарської діяльності людини на природу;
- введення навчального курсу «Екологія» у навчальний план середніх та старших класів.

Учні демократичних шкіл мають навчитися тому, що

- людина своїми справами може сприяти як збереженню, так і несвідомій руйнації природного балансу, як на рівні місцевості власного проживання, так і на рівні всієї біосфери;
- нормальний розвиток, здоров'я та життя людини прямо залежить від нормального функціонування екосистем;
- кожен несе відповідальність за збереження природи й раціональне її використання під час господарській діяльності.

Теоретичний матеріал, з яким учні демократичних шкіл ознайомлюються під час вивчення дисциплін природничого циклу та практичні навички, яких вони набувають, працюючи в творчих майстернях, сприяють формуванню та становленню екологічної свідомості.

#### **Список використаних джерел**

1. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Наталя Михайлівна Лавриченко. – К. : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
2. Gribble D. Real Education. / David Gribble – London : Libertarian Education, 1998. – 259 p.
3. Mintz J. No Homework and Recess All Day // Jerry Mintz – New York : AERO, 2003.

УДК 373.5.06(4)(043.5)

**К.А. Балтремус**, кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри екології, природничих та математичних наук  
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

### **ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ**

*В статті наголошується на важливості формування екологічної свідомості як складової соціальної компетентності учнів в процесі їх позитивної соціалізації. Висвітлено європейську довідкову систему ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Перелічено ключові компетентності, які повинні набуватись учнями на момент закінчення формального навчання. Окреслено принципи особистісно орієнтованого змісту навчально-виховного процесу середніх шкіл.*

*Ключові слова:* Європейська довідкова система компетентностей, екологічна свідомість, соціальна компетентність, соціалізація учнів, зміст освіти.

Сучасна освіта покликана забезпечити не лише знання, а й сформувати готовність до життя в умовах полікультурного середовища, зі сформованим світоглядом, екологічною свідомістю, здатністю вільно орієнтуватися в складних проблемах сучасного світу та розуміти власне місце в ньому. Йдеться про формування в молоді життєво важливих здібностей, які трактуються міжнародною педагогічною спільнотою як ключові компетентності, а соціальна компетентність займає чільне місце в їх переліку.

Роздуми щодо необхідності формування в учнів компетентностей, а не лише трансляції обсягу знань в межах освітнього процесу, були висловлені у 1996 р. ЮНЕСКО, яка представила доповідь Міжнародної комісії з освіти XXI ст. "Освіта. Прихований скарб", відомої як доповідь Ж. Делора. У цій доповіді було сформульовано 4 вихідних положення, на яких повинна ґрунтуватися сучасна освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити. Ці положення представляють глобальні компетентності [4].

В цьому ж році інша міжнародна організація, що працює на теренах Європи, – Рада Європи – також наголосила на необхідності набуття молодими європейцями ключових компетентностей. У доповіді "Ключові компетентності в Європі", проголошеній на симпозіумі, присвяченому проблемам середньої освіти, було запропоновано перелік з 5-ти груп ключових компетентностей, якими мають володіти молоді люди: політичні та соціальні компетентності (включаючи екологічну свідомість); компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетентності, що стосуються усного та письмового спілкування; компетентності, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства; здатність вчитися впродовж життя.

Європейський Союз також активно долучився до розвитку компетентнісної ідеї. Результатом тривалих дискусій та досліджень стало затвердження Європейським парламентом у 2006 р. Європейської довідкової системи ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Документ визначає "компетентність" як "комбінацію знань, вмінь та ставлень у відповідному контексті", а "ключові компетентності" як такі, що їх потребують індивіди "для особистісного розвитку, активного громадянства, соціальної інтеграції та зайнятості" [2]. Визначення ключової компетентності свідчить про те, що соціальні характеристики та екологічна свідомість особистості розглядаються ЄС як надзвичайно важливі для життя в сучасному суспільстві. Європейська довідкова система складається з 8-ми ключових компетентностей: здатність спілкування рідною та іноземною мовою; математична компетентність та базові компетентності в галузі науки та техніки; цифрова компетентність; навчатися вчитись; міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетентності; громадянська компетентність; підприємливість; культурна виразність [5]. Наведений перелік свідчить про те, що міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетентності входять до переліку ключових компетентностей, які повинні набуватись на момент закінчення формального навчання громадянами ЄС на рівні, що озброїть їх для дорослого життя та слугуватиме основою для подальшої освіти в системі навчання впродовж життя. Тому міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетентності визначаються як такі, що охоплю-